

DOI: <http://doi.org/10.32750/2024-0216>

УДК 336.77

JEL Classification: E51, G21

Кужелєв Михайло Олександрович

доктор економічних наук, професор
професор кафедри фінансів
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-7895-7879
e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

Нечипоренко Аліна Володимирівна

кандидат економічних наук
доцент кафедри фінансів
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2494-1465
e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua

РОЗВИТОК РИНКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті розкрито основні причини, що зумовлюють розвиток ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану в Україні. Розглянуто різні підходи до визначення категорії «споживчий кредит» та надано авторське трактування. Досліджено вплив споживчого кредитування на національну економічну систему. Визначено, що в умовах війни руйнуються не тільки сталі господарські зв'язки у сфері виробництва та торгівлі, а й створюються суттєві дисбаланси на ринку споживчого кредитування. В свою чергу дисбаланси продукують ризики для ключових суб'єктів ринку — кредиторів та позичальників. Проаналізовано обсяги наданих кредитів домашнім господарствам за 2018–2023 рр. Визначено, що найбільшу частку в структурі кредитів займають споживчі кредити. Розглянуто динаміку споживчого кредитування в розрізі термінів кредитування, де зауважено, що кредити терміном до 1 року мають тенденцію до зростання. Зазначено, що сучасна практика кредитування в Україні свідчить про те, що споживчі кредити користуються популярністю серед населення. Визначено основні чинники, що гальмують розвиток ринку споживчого кредитування в Україні та представлено пропозиції щодо його подальшого розвитку. Зроблено висновки, що ринок споживчого кредитування відіграє суттєвий вплив на розвиток системи економічних відносин в країні. Саме активність на цьому ринку можна вважати індикатором стану економічної системи та фактором системного розвитку розширеного виробництва.

Ключові слова: споживче кредитування; кредит; банківське кредитування; домашні господарства; кредитний ринок; воєнний стан.

ВСТУП

Постановка проблеми. Споживче кредитування — це історично один з класичних видів банківських послуг, який існує вже декілька сторіч та відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку будь-якої країни. Слід констатувати той факт, що з початком військової агресії РФ проти України у 2014 році обсяги споживчого кредитування, за даними НБУ, зазнали суттєвого скорочення, але у період з 2018 по 2023 роки спостерігалось поступове відновлення цього ринку. Основним фактором стало зростання невеликих незабезпечених споживчих кредитів, в той час як частка довгострокових забезпечених споживчих кредитів у загальному портфелі банків не перевищувала 2%. Однак, початок відкритої фази війни у лютому 2022 року здійснив великий вплив не тільки на всю економічну систему України, а й на таку важливу соціально-економічну підсистему, як ринок споживчого кредитування. В цьому

контексті особливої актуальності набуває дослідження його поточного стану, оцінка ризиків суб'єктів та розробка рекомендацій щодо розвитку цієї важливої для суспільства економічної підсистеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо розвитку споживчого кредитування досліджували такі вчені, як Антонюк О. І., Бондар О. П., Волкова Н. І., Івасів Б. С., Кудряшов С. В., Мочерний С. В., Савлук М. І. та інші. Однак, незважаючи на доволі велику кількість публікацій щодо проблем споживчого кредитування, більшість науковців аналізують ринок в умовах мирного життя та не досліджують як саме вплинула війна на економічні процеси на ньому.

Мета статті — на основі системного підходу проаналізувати стан та тенденції розвитку національного ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану та запропонувати основні підходи щодо його розвитку в найближчій перспективі.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринок споживчого кредитування є складовою кредитного ринку і його розвиток в умовах воєнного стану в Україні є важливим з огляду на такі причини:

1. Підтримка економічної активності суб'єктів ринку. В умовах довготривалої та виснажливої війни економічна система переживає зниження споживчої активності домогосподарств (як через втрату джерел доходів, руйнацію майна, енергетичну кризу, так й через шалену міграцію за кордон близько 19% населення країни), що провокує процеси уповільнення економічного зростання. В таких умовах споживче кредитування стимулює попит домогосподарств на товари й послуги, що, своєю чергою, допомагає підтримувати сферу виробництва товарів та послуг, а, відповідно, зберігати робочі місця, зменшувати напругу у суспільстві та забезпечувати податкові надходження до бюджету.

2. Фінансова підтримка для громадян, що залишилися в країні. Через постійні військові дії та їхні наслідки (втрата роботи, власного житла, внутрішня міграція, загибель або поранення рідних та ін.) багато домогосподарств частіше стикаються з фінансовими труднощами. І саме на ринку споживчого банківського кредитування вони мають можливість вирішувати питання фінансування поточних базових потреб, зокрема витрат на медичне обслуговування, оренду житла або придбання необхідних товарів.

3. Підвищення соціальної стабільності в суспільстві. Виходячи з зазначеного вище, ринок споживчого кредитування може допомогти домогосподарствам легше пережити виклики та обмеження, викликані воєнним станом [1]. Це посилює їхню впевненість у завтрашньому дні, підтримуючи здатність задовольняти базові потреби та будувати певні довгострокові плани.

4. Розвиток банківської системи. Споживчі кредити не тільки відіграють позитивну роль у житті позичальників, але й дозволяють банківським установам отримувати прибуток і зберігати певну стабільність навіть в умовах війни [2]. Тим більше, що розвиток фінансових технологій сприяє покращенню доступу до банківських послуг як у регіонах, де відбуваються бойові дії, так і для воєнних мігрантів, що вимушені були виїхати з країни.

5. Залучення внутрішніх інвестицій. Ринок споживчого кредитування створює умови для зростання банківського сектору, адже попит на ресурси з боку домогосподарств стимулює залучення депозитних ресурсів з боку військових, рівень оплати яких в умовах війни вище, ніж у цивільного населення, а можливості витрачання коштів обмежені. Це також зменшує потребу банківських установ в зовнішніх запозиченнях, а, відповідно, посилює фінансову стійкість країни.

Тобто, розвиток ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану дозволяє національній економічній системі функціонувати стабільніше, підтримує громадян, стимулює підприємницьку активність та допомагає згладжувати наслідки кризових явищ.

Зупинимося більш детально на визначенні категорії «споживчий кредит», адже стосовно цього питання в економічній літературі не існує єдиної точки зору (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація підходів до визначення категорії «споживчий кредит»

Джерело	Визначення
Закон України «Про споживче кредитування» №1734-VIII [3]	Споживчий кредит — грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.
Бондар О. П. [4]	Споживчий кредит — це надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка.
Волкова Н. І., Статкевич Г. В. [5]	Споживчий кредит — відносини між кредиторами та споживачами, коли кожен з них бажає отримати вигоду, споживач у вигляді грошей або товару за мінімальним внеском передплати, кредитор — у вигляді відсотка, отриманого за надання кредиту, і ці взаємовідносини базуються на принципах платності, строковості, поверненості й забезпеченості.
Івасів Б. С. [6]	Споживчий кредит — це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам-резидентам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово.
Савлук М. І., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. [7]	Споживчий кредит — кредит, який надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі. Він може надаватись як банками, так і кредитними установами небанківського типу, а також юридичними і фізичними особами.

Джерело: складено авторами за даними [3] – [7]

Зазначені у табл. 1 визначення в цілому характеризують споживчий кредит як дефініцію, але не розкривають увесь комплекс складних економічних відносин, що виникають між учасниками. На нашу думку, споживчий кредит — це система економічних відносин, що виникають між позичальниками — фізичними особами та кредиторами щодо надання позичкової вартості (у грошовій або товарній формі) для придбання товарів та послуг, не пов'язаних з підприємницькою або виробничою діяльністю на умовах повернення і з виплатою відсотка за користування.

Слід зазначити, що споживче кредитування в класичних умовах (мирні часи) доволі суттєво впливає на національну економічну систему (рис. 1).

Зростання попиту на товари та послуги	Розвиток національного споживчого ринку	Стимулювання заощаджень населення
Активізація банківського сектору	НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА	Соціальна стабільність у суспільстві
Зростання рівня життя населення	Збільшення податкових надходжень до бюджету	Прискорення оборотності коштів

Рис. 1. Вплив споживчого кредитування на національну економічну систему

Джерело: складено авторами

Однак, в умовах війни руйнуються не тільки сталі господарські зв'язки у сфері виробництва та торгівлі, а й створюються суттєві дисбаланси на ринку споживчого кредитування. В свою черги дисбаланси продукують ризики для ключових суб'єктів ринку — кредиторів та позичальників (рис. 2).

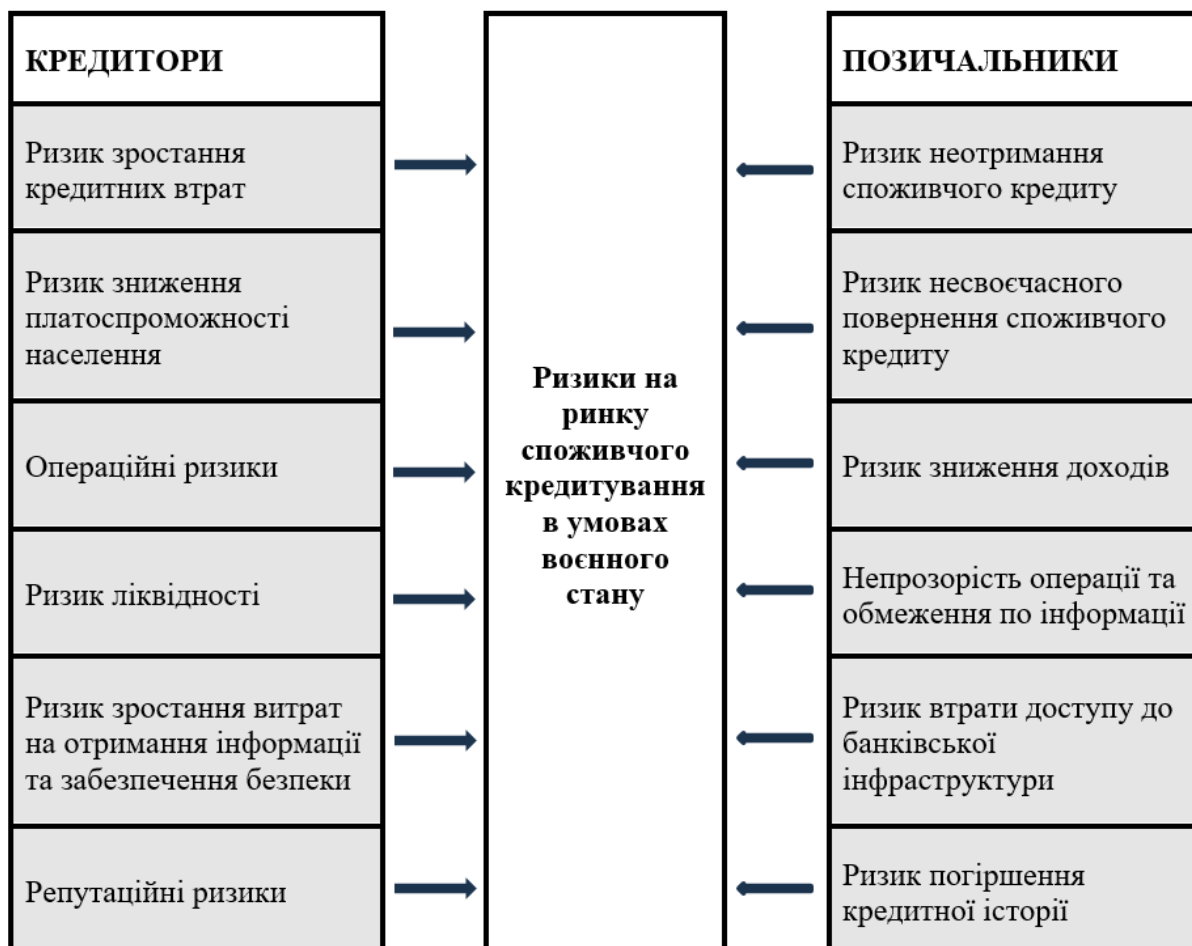

Рис. 2. Основні ризики на ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану

Джерело: складено авторами

Звісно, що на функціонування ринку споживчого кредитування впливають всі зазначені ризики в сукупності, але найбільшу проблему складають саме кредитні ризики, хоча загалом НБУ констатує деяку стабілізацію ситуації [8]. Так, згідно Звіту про фінансову стабільність НБУ, станом на червень 2024 року, фізичні особи дедалі активніше користуються позиковими коштами: співвідношення кредитів та витрат на споживання наближається до історично найвищих показників, а банківські установи, що займаються незабезпеченим кредитуванням на ринку споживчого кредитування, продовжують залучати нових клієнтів та нарощувати середній розмір кредиту [9].

Сучасна практика кредитування в Україні свідчить про те, що споживчі кредити користуються популярністю серед населення. Тому далі проаналізуємо динаміку кредитів, наданих домашнім господарствам (рис. 3) та зокрема динаміку обсягів споживчих кредитів за період 2018–2023 рр.

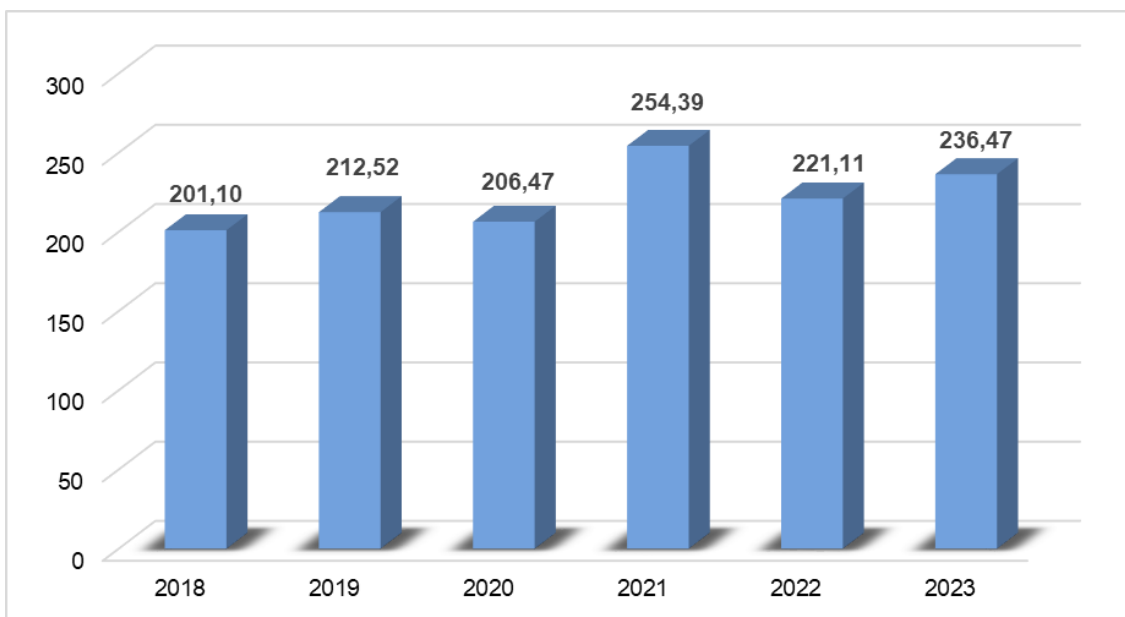

Рис. 3 Кредити, надані домашнім господарствам у 2018–2023 рр., млрд грн
Джерело: складено авторами за даними [10]

З рис. 3 бачимо, що найбільше кредитів, наданих домашнім господарствам за досліджуваний період спостерігається у 2021 році. Далі відбувається деякий спад, що зумовлений насамперед повномасштабним вторгненням РФ, але вже у 2023 році спостерігається збільшення наданих кредитів домашнім господарствам порівняно з попереднім роком, що засвідчує про падіння реальних доходів населення.

Проаналізуємо динаміку кредитів, наданих домашнім господарствам у розрізі валют за 2018–2023 рр. (рис. 4).

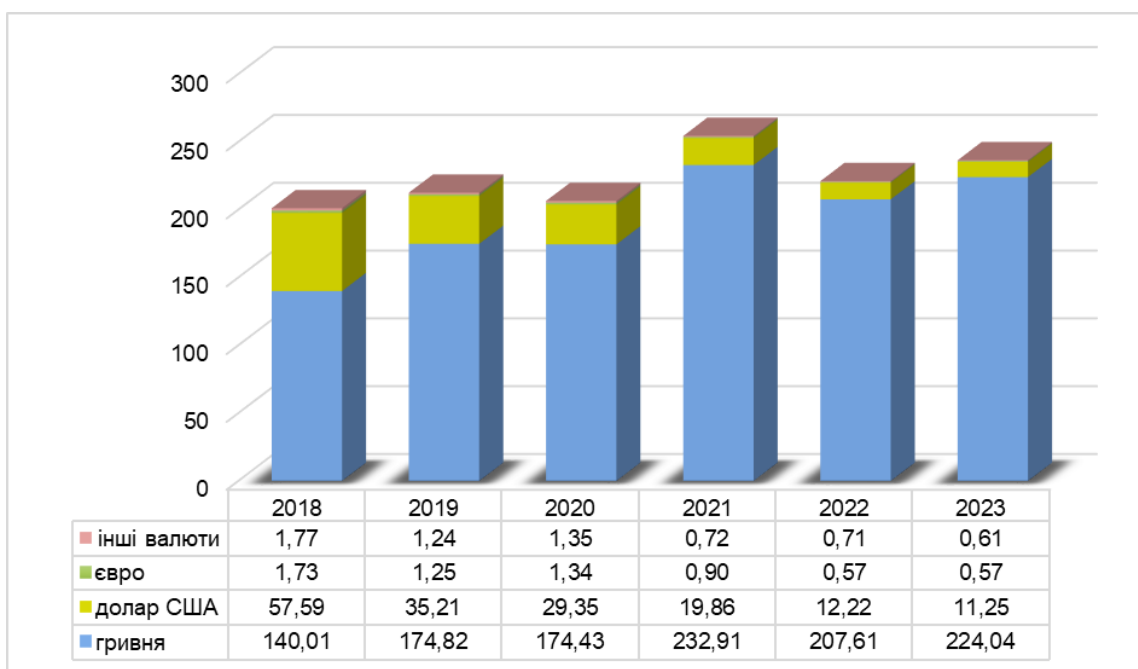

Рис. 4 Кредити, надані домашнім господарствам у розрізі валют за період 2018–2023 рр., млрд грн
Джерело: складено авторами за даними [10]

З наведеного рис. 4 можемо чітко визначити, що найбільше кредитів, наданих домашнім господарствам було у гривнях. Так, у 2018 році їх обсяг становив 140,01 млрд грн, а у 2023 році — 224,04 млрд грн. Наступними за обсягом у розрізі валют наданих кредитів є кредити, які надані у доларах США, хоча з 2019 року спостерігає тенденція щодо їхнього зменшення. Кредити в євро та інших валютах найменш популярні серед населення й спостерігається тенденція щодо скорочення їх обсягу впродовж досліджуваного періоду.

Проведемо аналіз динаміки обсягів кредитів, наданих домашнім господарствам за цільовим спрямуванням (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів кредитів, наданих домашнім господарствам за цільовим спрямуванням, млрд грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Усього наданих кредитів	201,10	212,52	206,47	254,39	221,11	236,47
Споживчі кредити	151,62	173,70	170,72	214,13	188,66	196,09
Кредити на нерухомість	44,47	32,17	28,92	28,56	21,34	26,52
Інші кредити	5,02	6,03	6,83	11,69	11,11	13,86

Джерело: складено авторами за даними [10]

З табл. 2 спостерігаємо, що в структурі наданих кредитів домашнім господарствам за цільовим спрямуванням упродовж досліджуваного періоду переважають саме споживчі кредити. Так, у 2018 році їхня частка склала 75,4%, а у 2023 році 82,9%. Водночас прослідковується зворотна тенденція стосовно кредитів на нерухомість. Якщо у 2018 році вони становили 22,1% в структурі наданих кредитів, то у 2023 році 11,2%. Причинами такої тенденції є інфляційні і курсові очікування домогосподарств, а також перегляд банківськими установами умов стосовно кредитування нерухомості. Тенденція щодо інших кредитів мала зростаючий характер як в абсолютному, так і відносному виразі.

Проаналізуємо динаміку споживчих кредитів, наданих домашнім господарствам за строками погашення (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка обсягів споживчих кредитів за строками погашення, млрд грн

Роки	Споживчі кредити			
	Усього	до 1 року	від 1 до 5 років	більше 5 років
2018	151,62	69,73	49,17	32,72
2019	173,70	89,16	59,85	24,69
2020	170,72	88,39	58,94	23,39
2021	214,13	114,52	76,76	22,85
2022	188,66	109,93	54,65	24,07
2023	196,09	127,35	44,87	23,87

Джерело: складено авторами за даними [10]

Дані табл. 3 засвідчують, що динаміка надання споживчих кредитів на термін до 1 року має тенденцію до зростання. Так, обсяг наданих споживчих кредитів у 2023 році становив 127,35 млрд грн, що показує зростання у 1,8 рази порівняно з 2018 роком. Відповідно можемо констатувати той факт, що попитом користуються кредити, які надані терміном до 1 року, адже зазвичай вони невисокої вартості, тому швидше й

погашаються. Найбільший показник кредитів, які надані на термін від 1 до 5 років спостерігається у 2021 році й далі щорічно знижувався. Кредити, терміном більше 5 років мають тенденцію до зниження, так у 2018 році їх обсяг становив 32,72 млрд грн, а у 2023 році — 23,87 млрд грн., що свідчить про невпевненість населення у майбутньому та можливостях погашення кредитів.

Серед основних чинників, що гальмують розвиток ринку споживчого кредитування в Україні можна виокремити наступні:

- економічна нестабільність в країні через воєнний стан;
- високий рівень інфляції та скорочення реальних доходів домогосподарств;
- нестабільність валютного курсу;
- зростання ризиків для кредиторів та позичальників в умовах воєнного стану;
- обмеженість доступу суб'єктів кредитних відносин до інфраструктури ринку;
- нестабільність функціонування банківської системи в умовах війни [11];
- недостатній рівень фінансової грамотності населення [12].

Відповідно подальший розвиток ринку споживчого кредитування в Україні має базуватися на: розробці спеціальних програм підтримки споживчого кредитування; впровадженні механізмів державних гарантій; упровадженні програм з гнучкими умовами погашення; створенні спеціальних пропозицій для різних категорій клієнтів; удосконаленні системи банківського ризик-менеджменту; розвитку інфраструктури ринку; підвищенні фінансової грамотності через реалізацію відповідних освітніх програм для населення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, ринок споживчого кредитування відіграє суттєвий вплив на розвиток системи економічних відносин в країні. Саме активність на цьому ринку можна вважати індикатором стану економічної системи та фактором системного розвитку розширеного виробництва. Розширення операцій на ринку споживчого кредитування стимулює попит на товари та послуги, сприяє розвитку виробничої сфери, прискорює оборотність коштів, дозволяє вирішувати окремі поточні проблеми домогосподарств і, як наслідок, сприяє збільшенню податкових надходжень до державного бюджету. В той же час, повномасштабна війна негативно вплинула на рівновагу на ринку споживчого кредитування та сприяла збільшенню ризиків на ньому. Проведений аналіз свідчить, що рівень незабезпечених позик системно зростає, що в поточних умовах свідчить про негативні тенденції розвитку ринку. Одночасно зростають обсяги іпотечного кредитування у 2023 та 2024 роках згідно звітів НБУ завдяки державній програмі «єОселя». Отже, стан розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні в умовах воєнного стану можна вважати задовільним. Але ця економічна система й надалі потребує ретельного вивчення, контролю з боку НБУ та вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кужелев М.О, Нечипоренко А.В. (2024). Фінансування охорони здоров'я в умовах глобальних викликів: український досвід. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. №1(13). С. 85–94.
2. Гаврилко П. П., Кужелев М. О., Брітченко І. Г. (2016). Корпоративні відносини в банківському секторі: фінансові механізми та маркетингові стратегії : монографія. Рівне – Новий Сонч : Волин. обереги, 228 с.
3. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року №1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
4. Бондар О.П. (2007). Кредитування населення на споживчі потреби: авто реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси, кредит". Київ, 19 с.
5. Волкова Н. І., Статкевич Г. В. (2021). Розвиток споживчого кредитування в кризових умовах. *Економіка та держава*. № 11. С. 106–111.

6. Івасів Б.С. (2008). Гроші та кредит: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 528 с.
7. Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. та ін. (2002). Гроші та кредит: підручник / за заг. ред. М.І. Савлука. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 598 с.
8. Кужелев М. О., Стабіас С. М. (2023). Діяльність небанківських фінансових установ в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. №58. С. 100–105.
9. Звіт про фінансову стабільність, червень 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
11. Нечипоренко А.В. (2023). Діяльність банківських установ на фінансовому ринку України. *Економічний вісник університету*. №58. С. 46–53.
12. Кужелев М.О. (2015). Сучасний стан фінансування української науки: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Вип. 13/3. С. 129–131.

Mykhailo Kuzheliev

Doctor of Economics, Professor
Professor of the Department of Finance
National University of "Kyiv-Mohyla Academy"
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-7895-7879
e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

Alina Nechyporenko

PhD in Economics
Associate Professor of the Department of Finance
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-2494-1465
e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua

DEVELOPMENT OF THE CONSUMER LENDING MARKET UNDER MARTIAL LAW

Abstract. The article reveals the main reasons for the development of the consumer lending market under the conditions of martial law in Ukraine. Different approaches to defining the category "consumer credit" are considered and the author's interpretation is provided. The influence of consumer lending on the national economic system is studied. It was determined that in war conditions, not only stable economic relations in the sphere of production and trade are destroyed, but also significant imbalances are created in the consumer lending market. In turn, imbalances produce risks for key market subjects—creditors and borrowers. The volumes of loans granted to households for 2018–2023 were analyzed. It was determined that the largest share in the structure of loans is occupied by consumer loans. The dynamics of consumer lending in terms of lending terms were considered, where it was noted that loans with a term of up to 1 year tend to grow. It is noted that the modern practice of lending in Ukraine shows that consumer loans are popular among the population. The main factors inhibiting the development of the consumer lending market in Ukraine are identified and proposals for its further development are presented. It was concluded that the consumer lending market has a significant impact on the development of the system of economic relations in the country. It is activity on this market that can be considered an indicator of the state of the economic system and a factor in the systemic development of expanded production.

Keywords: consumer lending; credit; bank lending; households; credit market; martial law.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Kuzheliev M.O., Nechyporenko A.V. (2024). Health care financing in the face of global challenges: the Ukrainian experience. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*. № 1(13). P. 85–94.
2. Havrylko P. P., Kuzhelev M. O., Britchenko I. G. (2016). Corporate relations in the banking sector: financial mechanisms and marketing strategies: monograph. Rivne - Novy Sonch: Volyn. charms, 228 p.
3. On consumer lending: Law of Ukraine dated November 15, 2016 № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
4. Bondar O.P. (2007). Lending to the population for consumer needs: auto ref. thesis for obtaining sciences. candidate's degree economy Sciences: specialist 08.00.08. "Money, finance, credit". Kyiv, 19 p.
5. Volkova N. I., Statkevich G. V. (2021). Development of consumer lending in crisis conditions. *Economy and the state*. №11. P. 106–111.
6. Ivasiv B.S. (2008). Money and credit: a textbook. Ternopil: Carte Blanche, 528 p.
7. Savluk M.I., Moroz A.M., Pukhovkina M.F. etc. (2002). Money and credit: a textbook / for general ed. E. Savluka 3rd ed., revised. and additional Kyiv: KNEU, 598 p.
8. Kuzheliev M. O., Stabias S. M. (2023). Activities of non-banking financial institutions in Ukraine under martial law. *University economic bulletin*. №58. P. 100–105.
9. Report on financial stability, June 2024. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

10. Official website of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/>
11. Nechyporenko A.V. (2023). Activity of banking institutions on the financial market of Ukraine. *University economic bulletin*. №58. P. 46–53.
12. Kuzheliev M.O. (2015). The current state of funding of Ukrainian science: problems and prospects. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*. Vol. 13/3. P. 129–131.

Стаття надійшла до редакції 23.10.24

Рецензовано 04.11.24

Опубліковано 15.11.2024 р.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.